ప్రచురణార్థమైన

భారత దేశ సర్వోన్నత న్యాయస్థానం

సివిల్ అప్పిలేట్ అధికార పరిధి

సివిల్ అప్పీల్ నం. 352/2023

(@ ఎస్.ఎల్.పి (సి) నెం. 1488/2023)

(@ డైరీ నెం. 25267/2022)

ప్రభుత్వం ఢిల్లీ యొక్క NCT ...**అప్పీలుదారు(లు)**

వర్సెస్

సుశీల్ కుమార్ గుప్తా మరియు ఇతరులు ....**ప్రతివాది(లు)**

తీర్పు

<u>ఎమ్.ఆర్. శ్రీ షా, న్యాయమూర్తి.</u>

1. రిట్ పిటిషన్ (సి) నెం.1399/2014లో ఢిల్లీ హైకోర్టు వారు తేదీ.30-05-2016 నాడు వెలువరించిన ఆక్షేపిత తీర్పు ద్వారా హైకోర్టు పైన పేర్కొన్న రిట్ పిటిషన్ ను అనుమతించినది. మరియు సెక్షన్ 24(2) ప్రకారము ప్రశ్నార్థకమైన భూమికి సంబంధించి భూ సేకరణ ప్రక్రియ ముగిసినట్లు భావించబడుతుందని ప్రకటించింది. భూ సేకరణ , పునరావాస చట్టంలోని న్యాయమైన పరిహారము మరియు పారదర్శకత హక్కు , 2013 (దీనిలో సంతకము ధృవీకరించబడలేదు." చట్టం , 2013 గా పేర్కొనబడినది.) అట్టి ఆక్షేపిత తీర్పు మరియు ఉత్తర్వు వలన వ్యధ చెంది అసంతృప్తి కనపర్చినందున ,

ఢిల్లీలోని ఎన్‌సిటి ప్రభుత్వం ఆర్. నటరాజన్ డిజిటల్ సంతకము చేసిన ప్రస్తుత అప్పీలుకు ప్రాధ్యానత నిచ్చినది.

2. అప్పీలును దాఖలు చేయడంలో భారీ జాప్యం జరుగుతోందనేది నిజము , దీనిని ప్రతివాదుల తరపున హాజరైన సీనియర్ న్యాయవాది శ్రీ నీరజ్ కిషన్ కౌల్ తీవ్రంగా వ్యతిరేకించారు – అసలు రిట్ పిటిషనర్ , అయితే, సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం స్వాధీనత రద్దు చేయబడిందని ప్రకటిస్తూ హైకోర్టు జారీ చేసిన ఉత్తర్వు(ల)ను సవాలు చేస్తూ అప్పీల్‌కు ప్రాధాన్యత ఇవ్వడంలో ఇటువంటి జాప్యాన్ని మన్నిస్తూ వివిధ బెంచ్‌లు జారీ చేసిన ఇలాంటి ఆదేశాలు చట్టం, 2013 మరియు పూణే మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ మరియు ఇంకొకరి విషయంలో ఈ కోర్టు యొక్క మునుపటి నిర్ణయంపై హైకోర్టు ఆధారపడింది మరియు/లేదా అనుసరించింది అనే వాస్తవాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది. పూణే మున్సిపాల్ కార్పొరేషన్ మరియు ఇంకొకరు వర్సెస్ హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి మరియు ఇతరులు కేసు (2014) 3 ఎస్.సి.సి.183లో నివేదించబడినది దానిని ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ వర్సెస్ మనోహర్లాల్ మరియు ఇతరులు కేసులో ఈ కోర్టు యొక్క రాజ్యాంగ ధర్మాసనం రద్దు చేసింది. మనోహర్‌లాల్ మరియు ఇతరులు కేసు (2020) 8 SCC 129లో నివేదించబడింది దీనిలోని పేర 365 లో చేసిన పరిశీలనలు ఈ దిగువన పేర్కొనుట జరిగింది. ఇందులో పూణే మున్సిపాల్ కార్పొరేషన్ తీర్పును అనుసరించిన అన్నీ తీర్పులను రద్దు చేయడమైనది. మేము ఈ అప్పీలు వేయుటలో ఆలస్యమును క్షమించి దాని గుణగనాల ఆధారంగా పరిశీలిస్తాము.

3. హైకోర్టు ఆమోదించిన ఆక్షేపిత తీర్పు మరియు ఉత్తర్వు ను పరిశీలించిన తరువాత మరియు హైకోర్టు వారి ఆక్షేపించబడిన తీర్పు మరియు ఉత్తర్వులో గమనించినట్లుగా , 12.03.1981 నాటికి సంబంధిత భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడం జరిగింది. అయితే , ఆ భూమికి సంబంధించి పరిహారం చెల్లించలేదన్న కారణంతో పూణె మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ (పైన చెప్పబడిన) కేసులో ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పుపై

ఆధారపడిన హైకోర్టు ఆ రిట్ పిటిషన్‌ను అనుమతించి , చట్టం, 2013లోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం ప్రశ్నార్థకమైన భూమికి సంబంధించి స్వాధీనాన్ని రద్దు చేసినట్లుగా పరిగణించబడుతుందని ప్రకటించెను.

4. పూణే మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ (పైన చెప్పబడిన) విషయంలో హైకోర్టు ఇచ్చిన నిర్ణయాన్ని ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ (పైన చెప్పబడిన) విషయంలో ఈ కోర్టు యొక్క రాజ్యాంగ ధర్మాసనం తోసిపుచ్చింది. 365 మరియు 366 పేరాల్లో, ఈ క్రింది విధంగా గమనించబడింది మరియు తీర్మానించినది: –

"పేరా365 . ఫలితంగా, పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ కేసులో ఇచ్చిన తీర్పు నిర్ణయం తీసుకోబడింది . [పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్. v. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి , (2014) 3 SCC 183] ను ఇందుమూలంగా రద్దు చేయ బడినది. [పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్. వర్సెస్ కేసులు హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి , (2014) 3 SCC 183] ను అనుసరించిన కేసులు కూడా రద్దు చేయబడెను. శ్రీ బాలాజీ నగర్ రెసిడెన్షియల్ అసోసియేషన్ లోని నిర్ణయం . [శ్రీ బాలాజీ నగర్ రెసిడెన్షియల్ అసోసియేషన్ . v. తమిళనాడు రాష్ట్రం ., (2015) 3 SCC 353] మంచి చట్టమని నిర్దేశించలేమని చెప్పుట ద్వార ఆ తీర్పు రద్దు చేయడమైనది మరియు దానిని అనుసరించే ఇతర నిర్ణయాలు కూడా రద్దు చేయడమైనది ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ వర్సెస్ శైలేంద్ర [(2018) 3 SCC 412]లో , సెక్షన్ 24(2) నిబంధనకు సంబంధించిన అంశం మరియు “లేదా”ని “లేదా (nor)” లేదా “మరియు(and)” అని చదవాల్సిన అవసరం ఉందా అని పరిశీలన చేయలేదు. కాబట్టి, ప్రస్తుత తీర్పులోని చర్చల నేపథ్యంలో ఆ నిర్ణయం కూడా విజయం సాధించదు.

పేరా 366. పైన పేర్కొన్న చర్చను దృష్టిలో ఉంచుకుని, మేము ఈ కేసు లోని ప్రశ్నలకు ఈ క్రింది విధంగా ప్రశ్నలకు సమాధానమిస్తాము:

366.1. సెక్షన్ 24(1)(a) లోని నిబంధనల ప్రకారం , 2013 చట్టం ప్రారంభమైన తేదీ 1-1-2014 నాటికి అవార్డు ఇవ్వబడకపోతే , విచారణలో ఎటువంటి లోపం ఉండదు చట్టం. 2013లోని నిబంధనల ప్రకారం పరిహారం నిర్ణయించాలి.

366.2. కోర్టు మధ్యంతర ఉత్తర్వుల ద్వారా కవర్ చేయబడిన వ్యవధిని మినహాయించి ఐదేళ్ల విండో వ్యవధిలో అవార్డు ఆమోదించబడినట్లయితే , 1894 చట్టం ప్రకారం 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(1)(బి) ప్రకారం అట్టి చట్టము రద్దు కానట్లు గానే చర్యలు కొనసాగుతాయి.

366.3. స్వాధీనం మరియు పరిహారం మధ్య సెక్షన్ 24(2) లో ఉపయోగించిన "లేదా" అనే పదాన్ని "నార్" లేదా "మరియు" అని చదవాలి. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ప్రక్రియ యొక్క జాప్యము జరిగినట్లుగా భావించుట అనునది జరిగే అవకాశం ఈ చట్టము ప్రారంభానికి ముందు ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం అధికారులు చర్యలు చేపట్టకుండా వ్యవహరించడం వల్ల , భూమి స్వాధీనం తీసుకోలేదు లేదా పరిహారం చెల్లించలేదు అన్న పరిస్తితులలో మరో మాటలో చెప్పాలంటే, స్వాధీనం చేసుకున్న సందర్భంలో , నష్టపరిహారం చెల్లించకపోతే ఎటువంటి లోపము లేదు. అదేవిధంగా నష్టపరిహారం చెల్లించినా, స్వాధీనం చేసుకోకపోయినా లోపము లేదు.

366.4. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని ప్రధాన భాగంలో "చెల్లింపు" అనే వ్యక్తీకరణ కోర్టులో పరిహారమును డిపాజిట్ చేయుటగా చెప్పలేము. డిపాజిట్ చేయని పరిణామం సెక్షన్ 24(2)కి సంబంధించిన ప్రొవిసోలో అందించబడింది , ఒకవేళ అది మెజారిటీ భూ హోల్డింగ్‌లకు సంబంధించి డిపాజిట్ చేయకపోతే, సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూ సేకరణ కోసం నోటిఫికేషన్ తేదీ నాటికి లబ్ధిదారులందరూ (భూ యజమానులు) 1894 చట్టం 2013 చట్టంలోని నిబంధనలకు అనుగుణంగా పరిహారం పొందేందుకు అర్హులు. భూసేకరణ చట్టం, 1894లోని సెక్షన్ 31 ప్రకారం నిర్వర్తించకపోతే, చట్టంలోని సెక్షన్ 34 ప్రకారము వడ్డీ మంజూరు చేయవచ్చు. నష్టపరిహారం (కోర్టులో) జమ చేయకపోవడం వల్ల

భూసేకరణ ప్రక్రియలో జాప్యం జరగదు. ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం పాటు ఉన్న మెజారిటీ హోల్డింగ్‌లకు సంబంధించి డిపాజిట్ చేయని పక్షంలో, 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూ సేకరణ కోసం నోటిఫికేషన్ తేదీ నాటికి 2013 చట్టం ప్రకారం "భూ యజమానులకు" పరిహారం చెల్లించాలి .

366.5. ఒకవేళ ఒక వ్యక్తి 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 31(1) కింద నష్టపరిహారాన్ని పొందినట్లైతే, సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం చెల్లింపు చేయకపోవడం లేదా డిపాజిట్ చేయకపోవడం వల్ల స్వాధీనం ముగిసిందని క్లెయిమ్ చేయడానికి అతనికి అనుమతి లేదు. కోర్టులో పరిహారం. సెక్షన్ 31(1) ప్రకారం మొత్తాన్ని ప్రతిపాదించుట ద్వారా చెల్లించాల్సిన బాధ్యత పూర్తవుతుంది . పరిహారం స్వీకరించడానికి నిరాకరించిన లేదా అధిక పరిహారం కోసం సూచన కోరిన భూ యజమానులు , 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం స్వాధీన ప్రక్రియ ముగిసిందని క్లెయిమ్ చేయలేరు.

366.6. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని నిబంధనను సెక్షన్ 24 (1)(బి) లో భాగంగా కాకుండా సెక్షన్ 24(2) లో భాగంగా పరిగణించాలి .

366.7. 1894 చట్టం ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకునే విధానం మరియు సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం విచారణ నివేదిక /మెమోరాండమును డ్రా చేయటద్వారా పరిగణించబడుతుంది. 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 16 ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకోవడంపై అవార్డు ఆమోదించబడిన తర్వాత, 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం రాష్ట్రానికి చెందిన భూమిని ఉపసంహరించుకోవడం లేదు , ఎందుకంటే ఒకసారి స్వాధీనం చేసుకున్న తర్వాత సెక్షన్ 24 ప్రకారం ఎటువంటి లోపం ఉండదు. (2)

366.8. 2013 చట్టం అమల్లోకి రాకముందే ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం పాటు భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడంలో మరియు పరిహారం చెల్లించడంలో అధికారులు విఫలమైతే , విచారణలో డీమ్డ్ లాప్స్ కోసం అందించే సెక్షన్ 24(2)లోని నిబంధనలు వర్తిస్తాయి. 1-1-2014 నాటికి సంబంధిత

అధికారుల వద్ద కొనుగోలు పెండింగ్‌లో ఉంటే. ఐదేళ్ల గణనలో కోర్టు జారీ చేసిన మధ్యంతర ఉత్తర్వుల అమలు కాలాన్ని మినహాయించాలి.

366.9. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) భూసేకరణ యొక్క ముగించబడిన ప్రక్రియల చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించడానికి కొత్త చర్యకు దారితీయదు. 2013 చట్టం అమలు తేదీకి అంటే 1-1-2014లో పెండింగ్‌లో ఉన్న ప్రొసీడింగ్‌కు సెక్షన్ 24 వర్తిస్తుంది. ఇది పాత మరియు సమయ-నిషేధ క్లెయిమ్‌లను పునరుద్ధరించదు మరియు ముగిసిన ప్రొసీడింగ్‌లను తిరిగి తెరవదు లేదా విచారణను తిరిగి ప్రారంభించదు. మరియు స్వాధీనం చేసుకునే విధానం యొక్క చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించడానికి లేదా స్వాధీనాన్ని చెల్లుబాటు చేయకుండా కోర్టుకు బదులుగా ట్రెజరీలో పరిహారం డిపాజిట్ చేసే విధానాన్ని ప్రశ్నించడానికి భూ యజమానులను అనుమతించదు.

5. ఈ విధంగా, చట్టం, 2013లోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం స్వాధీనాన్ని రద్దు చేసే ఉద్దేశ్యంతో ఈ కోర్టు నిర్దేశించిన చట్టం ప్రకారం, స్వాధీనం చేసుకోకపోవడం మరియు పరిహారం చెల్లించకపోవడం అనే జంట షరతులను సంతృప్తిపరచాలి. మరియు షరతుల్లో ఒకటి నిర్వర్తించకపోతే, ఎటువంటి లోపం ఉండదు. కాబట్టి, 12-03-1981న ప్రశ్నార్థకమైన భూమిని స్వాధీనం చేసుకున్న తర్వాత , ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ పై విధముగా ఈ కోర్టు నిర్దేశించిన చట్టాన్ని వర్తింపజేస్తే , ప్రశ్నార్థకమైన భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడం లాప్స్ అయినట్లు భావించబడదు. చట్టం , 2013లోని సెక్షన్ 24(2). పరిస్థితులలో, హైకోర్టు జారీ చేసిన ఇంప్లీడ్ తీర్పు మరియు ఉత్తర్వు సమర్థనీయం కాదు.

6. పైన పేర్కొన్న కారణాల దృష్ట్యా , ప్రస్తుత అప్పీల్ విజయవంతమవుతుంది. హైకోర్టు ఇచ్చిన ఆక్షేపిత తీర్పు మరియు ఉత్తర్వు దీని ద్వారా రద్దు చేయుచూ, కొట్టివేయబడింది. తత్ఫలితంగా, హైకోర్టులో అసలు రిట్ పిటిషనర్ దాఖలు చేసిన రిట్ పిటిషన్ కొట్టివేయబడుతుంది.తదనుగుణంగా ప్రస్తుత అప్పీల్ అనుమతించబడుతుంది.

ఖర్చులు లేవు.

పెండింగ్‌లో ఉన్న దరఖాస్తులు ఏవైనా ఉంటే అవి కూడా పరిష్కరించబడ్డాయి.

న్యాయమూర్తి,
[ఎం.ఆర్.షా]

న్యాయమూర్తి,
[సి.టి. రవికుమార్]

న్యూఢిల్లీ;
ఫిబ్రవరి 10, 2023.